

IMPORTANȚA FAMILIEI ÎN VECHIUL TESTAMENT

Pr. Prof. Dr. Petre SEMEN

Fiecare persoană umană vine pe lume și se dezvoltă îndeplinindu-și rosturile sale doar în cadrul unei familii. Din vremuri ancestrale, la majoritatea civilizațiilor și culturilor lumii, familia a ocupat un loc major, fiindcă prin ea s-au transmis de-a lungul istoriei atât viața, cât și achizițiile culturii și ale civilizației omenirii. Un copil care n-a cunoscut în tihna unei familii dragostea dezinteresată a tatălui și a mamei nu va fi capabil vreodată să-și arate iubirea față de o altă persoană și cu atât mai puțin să creadă în iubirea și providența lui Dumnezeu, zicea Sf. Ambrozie. Dată fiind importanța familiei și mai ales marile încercări prin care trece astăzi vom insista puțin asupra importanței acesteia în Vechiul Testament și implicit a concepției biblice despre familie.

Pentru noțiunea de familie, limba ebraică biblică folosește termenul „baith” care, deși înseamnă casa de locuit, se referă atât la membrii unei familii (Iov 8, 15), cât și la descendenții acesteia (Gen. 18, 19). Valoarea familiei se vede și din aceea că numai în cadrul acesteia se putea menține coeziunea și conștiința unei origini comune și a unui destin istoric (Geneză 12, 7; 26, 2-4).

Familia biblică are la bază unirea bărbatului cu femeia prin actul căsătoriei. Conform referatului biblic, bărbatul și femeia au fost creați simultan (Gen. 1, 27) și, pentru că au în ei impregnat chipul lui Dumnezeu, reflectă imaginea Lui. Chiar dacă din context reiese că aghiograful era marcat de mentalitatea patriarhală a timpului totuși din Scriptură rezultă că femeia este un partener pe măsura bărbatului care are același destin cu el, iar bărbatul este atras de femeia pentru care își părăsește propria familie.

Din perspectivă biblică, unirea bărbatului cu femeia apare ca o urmare firească a celui mai nobil sentiment, în formă monogamă iar în cadrul căsătoriei bărbatul și femeia se angajează reciproc să-și împartă viața în vederea împlinirii rostului pentru care s-a instituit familia. De la început voia lui Dumnezeu a fost ca unirea dintre bărbat și femeie în vederea întrajutorării și al procreării (Gen. 1, 28)

să fie exclusiv în cadrul căsătoriei monogame. De aceea relatarea creării primului cuplu uman (Gen. 2, 21-24) propune căsătoria de tip monogam (cu o singură femeie) ca fiind singura ce corespunde voii lui Dumnezeu. Prima carte biblică vorbește despre descendenții patriarhului Seth ca fiind întemeietori de familii monogame (Gen. 7, 7) iar poligamia apare ca o dezvoltare a păcatului prin descendenții lui Cain. De fapt, societatea israelită biblică a cunoscut mai multe tipuri de căsătorii și anume: *monogamă*, *bigamă*, *poligamă*, *endogamă* și *exogamă*. În cadrul căsătoriilor de tip bigam (cu două femei) sau poligam (cu mai mult de două) apăreau multe disensiuni în cadrul familiei și de aceea nu s-au generalizat și nici nu au fost încurajate. În marea lor majoritate, căsătoriile erau monogame și numai cei cu poziții sociale remarcabile și cu o stare materială deosebită își permiteau să întrețină familii mai numeroase sau chiar haremuri apreciabile (II Regi 3, 2-5; 5, 13; II Cronici 11, 12; 13, 21; 24,3; III Regi 11,3; 20, 3-7; IV Regi 21,15). Cu toate că tradiția rabinică a căutat să explice conduita patriarhilor care aveau câte 2-3 soții ca fiind justificabilă, fiindcă ei încă nu erau supuși legii mozaice date mai târziu, un adevăr aproape general valabil rămâne și anume acela că o creștere simțitoare a imoralității se constată atunci când bunăstarea materială depășește cu mult cotele normale (Osea 10,1) și este secundată și de slăbirea ori pierderea totală a credinței în Dumnezeu. În pofida numeroaselor excepții, societatea vechiului Israel se baza pe căsătoriile de tip monogam (Pilde 5, 15-19; 12, 4; 18, 22; 19, 14, 31; Ecclesiast 9, 9 etc.), iar când se raportează la relația de iubire dintre Dumnezeu și poporul Său, unii profeți o prezintă simbolic ca pe o legătură matrimonială monogamă în care Israelul apare ca logodnica unică, aleasă de Domnul (Isaia 50, 1; 54, 6; 64, 4; Ieremia 4, 2; Osea 2, 4).

Căsătoriile bigame sau poligame nu erau deloc fericite, întrucât prezența mai multor femei în aceeași familie crea multe inconveniente, deși uneori erau realizate din spirit umanitar. Să nu se uite că deseale mișcări de popoare antrenau în lupte zeci de mii, ba chiar sute de mii de bărbați care piereau pe câmpurile de luptă. În acest context, la multe popoare – la musulmani tradiția se continuă până astăzi – se realizau căsătorii poligame pentru ca femeile să poată fi mai ușor ocrotite dimpreună cu copiii rămași orfani. Desigur, exista și reversul unor astfel de căsătorii. Cum pe atunci se punea mare preț pe nașterea și creșterea copiilor, de cele mai multe ori femeia sterilă era disprețuită de tovarășa ei, cum

a fost cazul cu Ana, mama profetului Șamuel, și Penina, femeile lui Elcana (I Șamuel 1) sau chiar cu Sarra și Agar (Gen. 16, 4-5), iar cea care nu putea naște era geloasă pe cea cu copii (Gen. 30, 1). Prin urmare, tot căsătoria monogamă era și cea mai reușită. Textele care fac elogiul femeii virtuoză au în vedere tot pe cele din familiile monogame (Pilde 5, 15-19; 31, 10-31; Eclesiast 9, 9; Iisus Sirah 26, 1-4).

Ce era căsătoria endogamă? Acest tip de căsătorie, specific poporului ales, era unirea matrimonială dintre un bărbat și o femeie doar în cadrul clanului, al tribului sau seminției și evident în sânul aceluiași popor. Justificarea, mai înainte de a se da legea de către Moise, era aceea de a se păstra intactă credința în Dumnezeu patriarhilor Avraam, Isaac și Iacob, și morala ce o impunea o astfel de credință, iar după ce s-a dat legea, s-a urmărit eliminarea oricărei posibilități de contaminare a principiilor legii inspirate de Dumnezeu cu practicile și obiceiurile păgâne ale locuitorilor din Canaan (Deut. 7, 3). Acest tip de căsătorie corespunde căsătoriilor mixte de astăzi, de altfel inevitabile. Din păcate însă puțini părinți mai sunt preocupați și de menținerea credinței strămoșești de către copiii lor căsătoriți cu cei de alte credințe.

Care căsătorii erau interzise la israeliți? Pe lângă cele exogame erau strict oprite și cele între rudele după trup.

Ce era căsătoria exogamă? Era unirea unui bărbat sau femeie de neam evreu cu un partener de alt neam și credință. Interdicțiile privitoare la căsătoriile mixte erau motivate de dorința de a-i separa pe credincioșii evrei de obiceiurile și practicile păgâne ale unor neamuri deosebit de corupte din Canaan. Astfel de căsătorii s-au realizat în perioada slăbirii credinței în Dumnezeu și al nerespectării legii. S-a făcut totuși excepție de la regulă când, la plecarea în exilul babilonic profetul Ieremia, de altfel, un foarte strict observator și propagator al legii strămoșești, a propus confrăților săi ca în exil să nu mai respecte interdicția privitoare la căsătoriile cu cei de alt neam când a zis: *Așa grăiește Domnul Dumnezeu către toți prinșii de război pe care i-am dus din Ierusalim la Babilon...* „*Luați-vă femei și nașteți fii și fiice! Fiilor voștri luați-le soții, iar pe fiicele voastre măritați-le, ca să nască fii și fiice, și să nu vă împuținați acolo, ci înmulțiți-vă!*” (Ieremia 29, 4-6). Condiția era totuși ca fiii lui Israel să nu-și piardă credința în Dumnezeu din cauza partenerilor de alt neam. La revenirea din exil s-a dispus, tot din rațiuni religios-morale, desfacerea tuturor căsătoriilor de acest fel.

Unde găsește Biserica justificarea opririi de la căsătoriile între rude? Cartea Leviticul oprește de la orice uniri incestuoase (cap. 18, 6-17, 20). După ieșirea din robia egipteană li s-au impus israeliților noi standarde morale în contrast cu stilul de viață egiptean caracterizat de o mare libertate în relațiile conjugale, unde se realizau căsătorii chiar între frați și surori. Să nu credem totuși că unirile incestuoase au fost interzise doar pentru motivul de a-i separa pe israeliți de egipteni sau alte popoare păgâne, ci motivația esențială a interzicerii de a contracta căsătorii între cosângenii, în linie directă, este că Legiuitorul Suprem cunoaște în chip desăvârșit nu numai principiile morale, ci și tainele eredității și a oprit omul de la uniri nefirești, vrând să-l cruțe de mari neajunsuri ereditare.

Cui revenea grija față de familie la vechii evrei? În primul rând, se credea că familia este instituită chiar de Dumnezeu și că i se încredințase bărbatului, în calitate de cap de familie, grija de a o ocroti și a-i asigura cele necesare traiului. Se credea chiar, după cum subliniază și Talmudul, că toate căsătoriile se fac în cer și că sunt hotărâte înainte de naștere. „Cu 40 de zile înainte de crearea unui copil, o voce din ceruri anunță că el se va căsători cu fiica cutăruia (Sot., 2a). Cu toate acestea, tânărul era îndemnat la multă chibzuință înainte de a purcede la întemeierea unei familii, adică un bărbat trebuie în primul rând să clădească o casă, apoi să sâdească o vie și după aceea să se însoare (Sot., 44 a), adică să poată asigura familiei sale un trai decent. Ba chiar să renunțe la sine, dacă se impune, în favoarea membrilor casei sale”. Tot Talmudul, bazat pe Biblie, zice că „Un bărbat trebuie să cheltuiască pentru alimentația lui personală mai puțin decât îi permit mijloacele, pentru îmbrăcăminte atât cât îi îngăduie mijloacele, și mai mult decât mijloacele pe care le are pentru a-și cinsti femeia și copiii, deoarece aceștia depind de el, în vreme ce el însuși depinde de Acela care a vorbit și Universul a fost creat” (Hul., 84b). Deși bărbatul era capul familiei, a cărui autoritate se răsfrângea asupra soției și copiilor, femeia avea o poziție foarte însemnată în familie. Femeile nu puteau fi slujitoare la sanctuar, dar puteau participa la sărbătorile religioase, iar acasă ele pregăteau acele sărbători veghind la păstrarea intactă a tradiției strămoșești și tot lor le revenea cinstea de a se implica primele în educarea copiilor (Pilde 1, 8).

Nunta propriu-zisă la vechii evrei nu constituia un act religios, ci era unul pur civil. Se pare că logodna era partea religioasă a unirii matrimoniale, fiindcă se profera cu acel prilej numele lui

Dumnezeu și la acest aspect se referă profetul Maleahi care vorbește de „femeia legământului tău” (cap. 2, 14). Ori, se știe că la încheierea oricărui legământ se rostea numele divinității și implicit devenea un act religios prin excelență. Dacă în *Epistola către Efeseni*, unirea lui Hristos cu Biserica Sa reprezintă o icoană a unirii dintre bărbat și femeie, în cartea *Pildele lui Solomon* mariajul este numit și „legământul cu Dumnezeu” (cap. 2, 17), iar în alegoria profetului Iezechiel, legământul de pe muntele Sinai devine contractul de căsătorie dintre Dumnezeu și poporul Său (cap. 16, 8). Cât privește formula încheierii actului matrimonial, nu avem decât două mărturii scrise: prima provine dintr-o colonie iudaică de pe fosta insulă de pe Nil, Elephantine, în care documentele matrimoniale sunt redactate în numele bărbatului când zice: *Ea este soția mea și eu sunt soțul ei, începând de astăzi, pentru întotdeauna!* În cea de-a doua sursă apare o evidentă echivalență, când tatăl Sarei îi zice lui Tobie: *De acum, tu ești fratele ei, iar este sora ta*. Să nu se creadă că era o simplă declarație, ci mai curând era vorba de un obicei îndătinat în Mesopotamia, conform căruia un bărbat putea s-o adopte pe soția sa ca „soră” cu condiția ca aceasta să fie de acord cu acest titlu, după cum o atestă arheologia prin descifrarea celebrelor tăblițe de la Nuzi. În acest context se înțelege că patriarhii Avraam și Isaac n-au mințit afirmând despre soțiile lor că le sunt și un fel de surori fiindcă veneau dintr-un ținut în care erau bine implementate astfel de practici de care locuitorii Canaanului erau cu totul străini (Gen. 12, 20-26). Ca și la noi, căsătoria era precedată de logodnă.

Ce era logodna la vechii evrei, când se realiza și cât timp dura aceasta? Spre deosebire de creștini, la israeliți, logodna se constituia mai întâi într-o promisiune solemnă de căsătorie sub formă de jurământ în care se rostea numele lui Dumnezeu. Pentru evitarea desfrâului, se considera că vârsta optimă pentru contractarea unei căsătorii era cea de 18 ani, pentru băieți și pe la 12 ani și jumătate la fete, însă unirea propriu zisă a tinerilor se realiza ceva mai târziu. Tinerele nu erau bine dezvoltate fizic și așa se explică sterilitatea prelungită a unor femei din acea vreme. Perioada de așteptare sau, mai exact, de pregătire a celor două familii pentru nuntă și a aranjerii casei pentru tineri, era cam de un an. În această perioadă, desfrâul era considerat ca și adulter și se pedepsea ca atare, iar din punct de vedere legal, logodna echivala cu căsătoria și nu se putea desface decât prin divorț.

Căsătoria propriu zisă constituia adevărata sărbătoare în casa mirilor. Punctul central al ceremoniei îl constituia intrarea tinerei în casa mirelui. Capul logodnicei, ca de altfel și al mirelui, era împodobit cu diademă (Cânt. Cânt. 3, 11; Isaia 61, 10) și de aici s-a transmis și la creștini practica de a pune cununii pe capul tinerilor la oficierea tainei. Mireasa era foarte bine îmbrăcată și împodobită cu bijuterii (Ps. 45, 14-15; Is. 61, 10), dar cu fața mereu acoperită (Cânt. Cânt. 4, 1, 3; 6, 7) și nu și-o descoperea decât în camera nupțială. Așa înțelegem de ce, de departe, Rebeca și-a acoperit fața zărindu-l pe viitorul ei soț Isaac (Gen. 24,65), iar Laban a putut ușor s-o substituie Rachelei pe Lia cu ocazia primei căsătorii a lui Iacob (Gen. 29, 23-25). Fiind considerată ca un legământ în fața lui Dumnezeu, căsătoria nu se putea desface decât în cazuri excepționale de desfrâu. Și în acest caz doar bărbatul putea avea inițiativa divorțului.

Menirea de bază a femeii în familia israelită era aceea de a deveni o bună mamă cu cât mai mulți copii pe care să-i crească în frica de Dumnezeu și respectarea tradițiilor strămoșești. A avea copii era pentru femeie cea mai nobilă menire a sa (Gen. 24, 60; 30, 1) iar sterilitatea se considera o pedeapsă divină (Gen. 29, 31). Sublimitatea dragostei materne devenise proverbială în timpurile biblice și a fost luată drept model al iubirii divine față de poporul ales (Is. 49, 15) și față de lume în general. Preocuparea majoră a părinților era de a le da odraslelor lor mai întâi o educație religioasă-morală. De aceea, tot demersul educației se focaliza pe însușirea poruncilor date prin Moise (Exod 10, 2; 12, 26; 13, 8; Deut. 4, 9; 32, 7) spre a fi împlinite, așa cum sfătuia înțeleptul: *Deprinde pe tânăr cu purtarea pe care trebuie să o aibă; chiar și când va îmbrătrâni nu se va abate de la ea* (Pilde 22,6). Neglijarea educării corecte a copiilor era aspru sancționată cum a fost cazul arhierelui Eli, care a și fost înlăturat din arhierie dimpreună cu tot neamul său (I Samuel 3,13). Legea sfințeniei interzicea părinților să le permită copiilor să cadă în păcatul desfrânării și stipula clar: *Să nu necinstești pe fiica ta îngăduindu-i să facă desfrânare, ca să nu se desfrâneze și ca să nu se umple pământul de stricăciune* (Levitic 19, 29). Pentru evitarea acestui lucru copiii erau logodiți și apoi căsătoriți de timpuriu.

Creșterea copiilor în respectul și grija față de părinți. Porunca divină, care impune cinstirea părinților, făgăduiește și recompensă când zice: *ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământul pe care ți-l va da ție Domnul Dumnezeul tău* (Exod 20, 12). Familia credincioasă lui Dumnezeu și cu respect față de poruncile legii

dădea copiilor o educație religioasă-morală la înalte standarde. Se cultiva mult respectul față de persoanele în vârstă și în primul rând față de propriii părinți. Foarte mișcătoare sunt sfaturile bătrânului Tobit date fiului său când îi zice: *Fiule, să n-o părăsești pe mama ta, cinstește-o în toate zilele vieții tale, fă ce-i place ei și să nu-i pricinuiști amărăciune. Adu-ți aminte, fiule, că ea a înfruntat multe primejdii pentru tine, când te-a purtat în pântece. Și când ea va muri, s-o îngroapi lângă mine în același mormânt* (cap. 4, 3-4). În tradiția iudaică, bazată pe Biblie, copiii au datoria de a-i cinsti pe tată, pe mamă și pe Cel Veșnic în mod practic din toate bunurile obținute prin muncă proprie, adică împlinind riguros poruncile milei față de aproapele. Dacă un om este atât de sărac, încât îi lipsesc mijloacele de a le îndeplini, când vine vorba de a-i ajuta pe părinți, fie că are sau nu mijloacele necesare, este obligat să îndeplinească porunca, chiar dacă ar fi un simplu cerșetor care umblă din poartă în poartă, zice Talmudul.

Ținând seama de importanța familiei ca mediul cel mai propice de împlinire a persoanei umane, ca și de faptul că are o origine divină, creștinul trebuie să-și ocrotească propria familie, prin asigurarea celor necesare traiului, dar să vegheze neîncetat și pentru păstrarea ei nedivizată, ca să se evite marile drame. Dacă îl iubește cu adevărat pe Dumnezeu și pe aproapele său, poate veni și în sprijinul familiilor divizate, mai cu seamă arătându-și dragostea față de copiii lăsați acasă de către părinții plecați departe, la muncă sau față de părinții bătrâni abandonati.

Bibliografie

- Petre Semen, *Arheologie biblică în actualitate*, Ed. Trinitas, Iași, 1997.
- Idem, *Familia și importanța ei în Vechiul Testament*, în vol. „Familia creștină azi”, Ed. Trinitas, Iași, 1995.
- Idem, *Păcatul-boală a sufletului-coordonate biblice*, Ed. Panfilius, Iași, 2004.
- Idem, *Educația- preocupare constantă a autorilor biblici*, în volumul „Educație și valori” editat de Casa Corpului Didactic Iași, Ed. Spiru Haret, Iași, 1997.
- Cohen A., *Talmudul*, trad. din franceză de C. Litman, Ed. Hasefer, București, 1999.
- Geoffrey Wigoder, *Enciclopedia Iudaismului*, trad. de Radu Lupan și George Weiner, Ed. Hasefer, București, 2006.

Roland de Vaux, *Les Institutions de l'Ancien Testament*, ed. Du cerf, Paris, 1989.

Nuzi, în *The Illustrated Bible Dictionary*, Part 2, Goliath-Papyri, Inter-Varsity Press, 1998.

Kay W. Schurden, *Woman*, în „Holman Bible Dictionary”, Nashville-Tennessee, 1991.

The Importance of the Family in the Old Testament

Rev. Prof. Dr. Petre SEMEN

The biblical research “The Importance of the family in the Old Testament” presents the cultural customs of the families in the Jewish culture before Christ, as it is mentioned in the books of the Old Testament. The study analyses the monogamic and polygamic families in the Jewish culture, the education of children and the relations between husband and wife, governed by the fear of God. The research emphasises the importance of the concept of family in the Old Testament and the biblical conception on the family.